

Kapitoly z novších dejín

Reformácia a náboženské pomery v 17. a 18. storočí v hlohovskom regióne

Nielen veriacich domáceho evanjelického vierovyznania, ale aj katolíckych obyvateľov Horných Zeleníc zaujíma, prečo Horné Zelenice dodnes sú významným centrom evanjelického života širšieho hlohovsko-trnavského regiónu. Súvisí to s viacerými historickými okolnosťami. Už v roku 1530 sa v Hlohovci spomínajú priaznivci Lutherovho učenia, z tohto roku je doklad o evanjelickom presbyterovi, ktorý tu pôsobil. Z roku 1539 je doklad o tom, že evanjelici z Banskej Bystrice k sebe pozývajú slovenského kňaza Jozefa, ktorý predtým pôsobil v Hlohovci. O dva roky dochádza do Banskej Bystrice ďalší hlohovský farár Martin Hanko. Zaujímavý je aj údaj o kňazovi Františkovi, ktorý je medzi obdarovanými v testamente Alexeja Thurzu z roku 1543. Po jeho smrti boli významnými podporovateľmi evanjelikov druhý a tretí manžel jeho dcéry Alžbety Adam Ungnad a Július Salm, ktorých zásluhou nastalo prvé veľké obdobie rozmachu činnosti evanjelikov v Hlohovci a okolí. Za toto obdobie pôsobil v Hlohovci napríklad významný kazateľ Peter Bornemisza, v osemdesiatych rokoch 16. storočia pôsobila v budove dnešného františkánskeho kláštora v Hlohovci evanjelická tlačiareň Valentína Manckoviča, kde boli vytlačené významné knihy H. Rauschera, P. Kyrmezera a Latinsko-slovenský katechizmus M. Luthera, ktorý vydal učiteľ Ján Pruno Fraštacký. V tomto čase bolo v Hlohovci aj evanjelické gymnázium a Hlohovec bol aj centrom Fraštackého (Hlohovského) seniorátu, ktorý zahŕňal až 24 matkocirkví a 33 dcérocirkví. Priaznivé podmienky na našom území pretrvali i za panovania zemepána Hlohovca Stanislava Thurza, ktorí spolu s bratom Jurajom Thurzom podporovali evanjelikov v tomto regióne. Významný bol rok 1622, keď v Hlohovci usporiadali synodu Superintendencie nitrianskej (dnešného dištriktu), kde sa stal novým superintendentom fraštacký senior Mikuláš Fidicinis. Vysvätený bol v hlohovskom kostole (sv. Michala), čo svedčí o tom, že kostol vtedy patrilo evanjelikom. Na začiatku 17. storočia evanjelici v Hlohovci vykonávali slovenské, nemecké a maďarské bohoslužby. Poslední Thurzovci prestúpili na katolícku vieru, a teda evanjelikov už nepodporovali. V roku 1632 Adam Thurzo vyhnal z Hlohovca evanjelického farára a odňal kostol evanjelikom. V roku 1662 Adam Forgáč odoberá evanjelikom špitálsky kostol v Hlohovci, vyháňa farára Jána Sinapia a učiteľa ev. hlohovského gymnázia Mikuláša Nicolaidesa. Krátko na to definitívne zaniká evanjelické gymnázium. Obdobie prenasledovania evanjelikov v Uhorsku vyvrcholilo za Leopolda I. v rokoch 1671-81 tzv. prešporskými súdmi, ktoré odsúdili mnoho evanjelických kňazov a učiteľov na vyhnanstvo a do väzenia. Niektorí z nich boli väznení v Leopoldove. Kruté zaobchádzanie a krvilačnosť tamojšieho jezuitu Kelia opísal napríklad aj Tobiáš Masník a Ján Simonides vo svojich memoároch. V roku 1706 na krátku dobu vzniká spojený fraštacko-topoľčiansko-bojnický seniorát. Bol zložený z cirkevných zborov, ktoré počas prenasledovania nezanikli. Zoskupenie však vydržalo len do roku 1708. Nástup hlohovských zemepánov Erdödyovcov v roku 1720 znamená zosilnenie násilnej rekatolizácie, čo malo za následok ďalšie zdecimovanie počtu evanjelikov na hlohovskom panstve. Ich zostatky sa po vydaní tolerančného patentu pridali ako fília k hornozelenickej matkocirkvi. Horné Zelenice sa v tomto čase stávajú najvýznamnejším centrom evanjelikov v okolí Hlohovca. Aj preto si

mohli postaviť v Horných Zeleniciach v roku 1792 svoj kostol. V 19. storočí významnú podporu hornozelenickým evanjelikom poskytovala šľachtická rodina Zayovcov, ktorá mala svoje majetky i v blízkosti Horných Zeleníc. Aj preto sú dodnes Horné Zelenice obcou s významným podielom obyvateľstva evanjelickej konfesie. Historický atlas Evanjelickej cirkvi a. v. na Slovensku uvádza Horné Zelenice ako miesto s významnou historickou knižnicou z 19. storočia, ktorá bola po roku 1990 zachránená.

Meruôsme roky – teda obdobie slovenského povstania 1848-49 významne zasiahli i do dejín nášho regiónu i obce. V októbri 1848 neďaleko Berekseku boli popravení slovenskí evanjelickí dobrovoľníci hurbanovského vojska Karol Holuby a Viliam Šulek. Obaja sa zapojili do slovenského povstania ako aktívni dobrovoľníci proti uhorským vojskám. Oboch pochovával farár z Horných Zeleníc Karol Adamiš, ktorý, paradoxne, zomrel rok nato ako 34-ročný. Smrť dobrovoľníkov bola opísaná vo viacerých dielach - napríklad Janko Kráľ, ktorý bol na poprave prítomný, napísal báseň Duma dvoch bratov. Jozef Podhradský ich osudy opísal v smutnohre Holuby a Šulek. Na mieste popravy – na rázcestí medzi dnešným Šulekovom a Hlohovcom - odhalili 21. 10. 1928 nový pomník podľa návrhu architekta z Brezovej pod Bradlom Dušana Jurkoviča. Dlhé desaťročia sa o pamätník starali členovia ev. cirkevného zboru v Horných Zeleniciach.

Čriepky z vývoja obce po roku 1918

Obyvateľstvo sa, podobne ako v predchádzajúcom období, zaoberalo poľnohospodárstvom a vinárstvom. Charakter odvetvia, v ktorom pracovalo, sa nezmenil ani po roku 1918. Obecný dom bol postavený ako poschodová stavba v roku 1932. Miestnym notárom bol od roku 1920 František Malý a v obci pôsobil až do roku 1940, do obdobia po vyhlásenia fašistického vojnového štátu. Blízkosť Váhu mala za následok viacero povodňových situácií v obci. Obyvatelia si spomínajú na veľké škody, ktoré spôsobili povodne. V roku 1925 to bola letná povodeň, ktorá 5. augusta zničila miestnym roľníkom celú úrodu. V roku 1946 zasiahla obec zimná povodeň. Pôda zamrzla až do 50 cm a 6. februára 1946 ovplyvnilo povodňovú situáciu topenie snehov z vyšších polôh, ktorú nemohla zamrznutá pôda vsakovať, a tak zalievala časti chotára. Ďalšie letné povodne prišli v rokoch 1958, 1960, 1965 a ovplyvnili výsledky žatvy tunajšieho roľníckeho družstva. Od polovice 20. storočia zostáva väčšia časť obyvateľstva zamestnaná v oblasti poľnohospodárskej prvovýroby (JRD) a v oblasti strojárskeho, farmaceutického a potravinárskeho priemyslu (vo veľkých závodoch v Hlohovci – Drôtovňa a Slovakofarma a v Leopoldove v Slovniku a strediskách Československých štátnych dráh). Z obdobia prvej Čs. republiky je objekt potravného družstva, ktoré sa dnes využíva ako kultúrny dom. Komplex občianskej vybavenosti (pohostinstvo a predajňa rozličného tovaru) bola dohotovená na prelome 70. a 80. rokov a až do roku 1991 ho prevádzkovala Jednota SD Trnava. Horné Zelenice prežívali okupáciu Československa vojskami Varšavskej zmluvy v roku 1968 podobne ako ostatné obce trnavského regiónu. V neďalekom Šulekove bola 22. augusta 1968 zabitá Viktória Rybárová, jedna z 11 obetí augustovej okupácie zo Západoslovenského kraja. V 4.15 ráno prechádzala Šulekovom vojenská kolóna. Jeden z tankov ju zachytil a spôsobil jej amputáciu nohy v ľavom predkolení, poranenie obličiek, brušnej dutiny a ľavej strany hrudníka. Tank po nehode nezastavil a pokračoval ďalej.

Dnešný vzhľad obce sa formuje od polovice 20. storočia, na dopravu využívalo obyvateľstvo postupne sa rozširujúce autobusové spojenie, do 80. rokov 20. storočia najmä do vzdialenejších lokalít využívali vlak zo železničnej stanice Siladice (pri obci sa nachádza železničná trať Leopoldov - Galanta). Od roku 2010 je toto spojenie zrušené. Autobusové spojenie s Horných Zelenicami je v súčasnosti linkami SAD Trnava na trase Trnava – Šúrovce – Hlohovec a Hlohovec – Sereď – Bratislava.

Vznik poľnohospodárskeho družstevníctva

O minulosti a vzniku organizovanej poľnohospodárskej prvovýroby z čias kolektivizácie sa dozvedáme z výročnej monografie dnešného Poľnohospodárskeho družstva v Siladiciach, do ktorého dodnes patrí aj stredisko Horné Zelenice, ktoré bolo až do sedemdesiatych rokov 20. storočia samostatným roľníckym družstvom. Aj keď sú dodnes známe aj násilné spôsoby pri angažovaní nových členov pri zakladaní družstiev, my sa budeme v tejto kapitole venovať najmä vecnej stránke pri organizovaní družstevníctva v našej obci. Politická situácia po druhej svetovej vojne sa nevyvíjala tak, ako by sa očakávalo. Aj keď v Horných Zeleniciach zvíťazila Demokratická strana, vývoj išiel iným smerom. V období rokov 1946-47 boli v našej obci vytvorené družstvá Repa a Zrno, ktoré mali byť akýmisi akciovými spoločnosťami a mali byť prevenciou pred parceláciou pôdy. Ako napísal publicista Bohuš Hrušovský v 80. rokoch pri výročí družstva, členovia komunistickej strany v Horných Zeleniciach sa krátko po schválení zákona o Jednotných roľníckych družstvách vo februári 1949 zišli na svojej členskej schôdzi a rokovali aj o založení podniku. Vzájomný prísľub bolo založenie stihnúť do prvomájových osláv v roku 1950. V prípravnom výbore založenia družstva prvého typu boli Michal Repka, Ján Repka, Štefan Rau a Ján Horváth. Už 9. februára 1950 sa zišli na prvej ustanovujúcej schôdzi. Ešte počas roka 1949 zohľadnili prihlášky od šestnástich malých roľníkov. Až do jesene 1950 hospodárili roľníci samostatne, aj keď už boli členmi družstva. V septembri 1950 bol odhlasovaný prechod na JRD II. typu a dohodli sa, že budú pracovať spoločne. V tomto čase sa postupne budovala aj administratíva (napr. príprava osevných plánov, registrácia, objednávky, spolupráca so Strojotraktorovou stanicou v Šulekove). V prvom roku bolo podľa zachovaných záznamov 79 členov v JRD Horné Zelenice, ktorí hospodárili na 20 hektároch ornej pôdy, 67 hektároch pasienkov a 4 hektároch lesa, o rok neskôr to bolo už 207 hektárov ornej pôdy, aj keď časť roľníkov mala ešte 331 hektárov svojej ornej pôdy vo vlastnom obrábaní. Prvá žatva bola 5. a 6. júla 1951 – zbierala sa raž na 16-hektárovej pôde. V tomto čase družstvo hospodáril s 38 kusmi hovädzieho dobytká a v prvom roku odovzdalo nákupnému podniku 30 ton pšenice, 40 ton jačmeňa a 13,6 tony raže. V roku 1953 sa už spracúvali osevné postupy na 538 hektároch ornej pôdy. Postupne sa budovalo aj technické zázemie, stavby, dopĺňala sa mechanizácia, ktorá zjednodušovala prácu v rastlinnej a živočíšnej výrobe. V roku 1954 bola založená aj Družstevná škola práce, ktorá mala zvyšovať odbornú pripravenosť zamestnancov. Od roku 1955 hornozelenickí družstevníci súťažili v medzidružstevnej súťaži s družstevníkmi z Malženíc. V roku 1956 sa vyplatila prvá pracovná jednotka 15 Kčs a štyri kilogramy obilia. Koncom šesťdesiatych rokov už družstvo poskytovalo mladým rodinám nenávratnú pôžičku, ak sa zaviazu aspoň desať rokov pracovať pre družstvo. V roku 1969 bol priemerný vek družstevníkov 46 rokov a priemerný plat 20-25 tisíc korún ročne, družstvo zamestnávalo 114 stálych pracovníkov. Výroba obilia sa postupne zvyšovala: od 370 ton (v r. 1952), 648 ton (v

r. 1956) 806 ton (v r.1961) až po 1086 ton (v r. 1969). Podobne prudko stúpalo aj dorábanie hovädzieho a bravčového mäsa od 35 ton (v r. 1952) cez 75 ton (v r. 1956), 125 (v r. 1964) až po 154 ton (v r. 1969). Predsedami JRD Horné Zelenice počas samostatnej existencie boli: v roku 1950 Ján Synak, v rokoch 1951-52 Michal Repka, 1953-55 Ondrej Repka, 1956-57 Ján Pavlovič, v r. 1958 Emil Synak, v r. 1959 Emil Hrivnák, v r. 1960-61 Ondrej Repka, 1961-65 Ján Pavlovič, 1965-68 Ing. Ondrej Repka (bol prvým odborne vysokoškolsky vzdelaným vedúcim pracovníkom) a v rokoch 1968-71 Ján Pavlovič. V roku 1972 prichádza k ďalším zmenám v organizácii JRD Horné Zelenice. Vzniklo spoločné JRD Budúcnosť, do ktorého prešli JRD Horné a Dolné Zelenice a JRD Siladice. Spoločný podnik sa v roku 1976 zlúčil aj s JRD Šúrovce a vznikol veľký koncern s viac ako 2800 hektármi poľnohospodárskej pôdy. Na čele stále predseda Rudolf Chynoradský a oficiálny názov organizácie bol Jednotné roľnícke družstvo Marka Čulena so sídlom v Siladiciach. Družstvo postupne investovalo do dobudovania technológie všetkých svojich stredísk a rozširovalo produkciu rastlinnej a živočíšnej výroby, zároveň zlepšovalo pracovné podmienky a pre zamestnancov organizovalo bohatú spoločenskú a kultúrnu činnosť. Koncentrácia poľnohospodárskej prvovýroby mala za úlohu naplňať štátny plán o potravinovej sebestačnosti. Počas spoločnej existencie veľkého podniku sa stredisko Horné Zelenice sústreďovalo na výkrm hovädzieho dobytku, chov prasníc a odchov mladého dobytku. Po politických a ekonomických zmenách prichádza k transformácii družstiev. V roku 1990 sa predsedom stáva Miroslav Šuba. Od januára 1991 sa družstvo rozdelilo, vznikajú nové podniky - Poľnohospodárske družstvo Šúrovce a Poľnohospodárske družstvo so sídlom v Siladiciach, ktorého súčasťou bolo aj stredisko Horné Zelenice. V roku 1992 bol zvolený nový predseda Stanislav Paukovič. V ďalšom období sa rekonštruovali objekty, zakúpili sa technológie na chov ošípaných, ktorý sa svojimi výsledkami zaradil k najúspešnejším na Slovensku. Po odchode predsedu Stanislava Paukoviča do dôchodku sa od roku 2009 stáva novým predsedom Ing. Juraj Ochotnícky. Poľnohospodárske družstvo sa v súčasnosti snaží o nové možnosti rozvoja vo všetkých odvetviach svojej činnosti a je aktívne aj v štruktúrach regionálnej poľnohospodárskej samosprávy (Regionálna poľnohospodárska a potravinárska komora v Trnave).

Zaujímavosti z histórie:

Horné Zelenice bola a dodnes je obcou, kde dominovala poľnohospodárska prvovýroba. Mnoho Hornozeleničanov malo svoje hajlochy - vinohrady s vínnymi pivnicami - na druhej strane Váhu. Spomína ich na začiatku 19. storočia vo svojom rukopisnom denníku aj rektor Pavel Vajaj. A keďže dorábali hrozno a víno, museli si ho lisovať. A tak Horné Zelenice vstúpili do dejín vinohradníctva. Ako? Mnoho vinohradníkov si v minulých časoch vyrábali svojpomocne lisy na hrozno. Každý mal svojho majstra, a tak mohol gazda aj tesárovi priniesť vlastný koncept lisu, najčastejšie taký, ktorý by nestál veľa peňazí a ktorý by bol najefektívnejší z hľadiska pracovnej sily i objemu vylisovanej suroviny. A tak vskutku originálny lis sa podarilo vyrobiť Jánovi Hrivnákovi z Horných Zeleníc, ktorý použil na výrobu stolu a spodnej klady veľký kameň. Ten plnil obe funkcie. Ako píše historik Martin Hrubala o vinohradníckych lisoch minulosti, zdá sa, že tento prístup bol u nás rozšírenejší, pretože z hlohovského regiónu sú známe aj ďalšie prípady podobného využitia kameňa. Spomínaný lis môžeme dodnes vidieť v expozícii Malokarpatského múzea v Pezinku. Uvádza

to Martin Hrubala vo svojej knihe Vinohradnícke lisy v malokarpatskej oblasti. Exponát opisuje takto: „Unikátny lis – kameň nahradzuje spodnú kladu aj stôl. Vpredu má vykresaný monogram a letopočet JH 1871. Ján Hrivnák bol pôvodným majiteľom lisu. Jeho syn Emil Hrivnák nahradil pôvodný lis a postavil nový podľa jeho vzoru. Na bočných hranoloch sú geometrické ornamenty a vryté dva letopočty: R 1934, R 1957, VIII. Tento údaj poukazuje na opravu lisu v auguste 1957. Lis je zaujímavý nielen kamenným stolom, ale aj otočnou hornou hradou. Tento dômyselný systém slúžil na získanie priestoru a lepšieho komfortu pri vkladaní a vykladaní hrozna. Drevený kôš nebol latkový ale skladal sa zo štyroch plných dubových fošní. Lis do múzea zakúpil v roku 1970 Dušan Ježík od Emila Hrivnáka. V tom čase bol vo vinohradoch Tokajka.“

Spracoval: MARTIN JURČO

Literatúra:

- Hladký, J.: Hydronymia povodia Dudváhu. Trnava : Typi Universitas Tyrnaviensis 2011.
- Hrušovský, B.: Premeny – 30 rokov JRD Marka Čulena v Siladiciach. Siladice : JRD M. Čulena 1983.
- Hrubala, M.: Vinohradnícke lisy v Malokarpatskej oblasti. Pezinok : Malokarpatské múzeum 2010.
- Kusendová, D.: Historický atlas Evanjelickej cirkvi a. v. na Slovensku. Liptovský Mikuláš : Tranoscius 2011.
- Paulíni, L.: Dejepis superintendencie nitrianskej dl'a starých a novších prameňov. Sväzok 4. - Jasenová : Nákladom redakcie Cirkevných listov 1898.
- Sedlák, I. (ed.) Dejiny slovenskej literatúry. Zv. 1-2. Bratislava : LIC a Matica slovenská 2009.
- Súpis pamiatok na Slovensku, zv. 1. Bratislava : Obzor 1967.
- Synak, J.: Spomienky a pamäti 1921-2002. Horné Zelenice : ECAV 2006.
- Tridsať rokov premien socialistického poľnohospodárstva v okrese Trnava 1949 – 1979. Trnava : Okresná poľnohospodárska správa 1979.
- Vlastivedný slovník obcí na Slovensku. Bratislava : Veda 1977.
- http://www.pdsiladice.sk/index.php?id_menu=6; 10. január 2012.
- Z dejín Evanjelickej cirkvi a.v. v Hlohovci a okolí. Zost. P. Novosedlík. Hlohovec : Vlastivedné múzeum a CZ ECAV Hlohovec 1993.